

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΤΗΣ ΡΑΜΝΟΥΣΙΑΣ ΝΕΜΕΣΕΩΣ

ΥΠΟ ΦΟΙΒΟΥ Δ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΛΟΥ

Ἡ κατωτέρω δημοσιευομένη ἐπιγραφή περιέχουσα ἀκριβέστατον ἀπολογισμὸν τῆς τοῦ Ἱεροῦ τῆς Νεμέσεως περιουσίας ἀποτελεῖ ἀναντιρρήτως ἀξιόλογον πρὸςκτημα τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου (ἀριθ. Εὐρετηρίου 12863), διότι ἐλάχισται εἶναι αἱ μέχρι σήμερον ἀνευρεθεῖσαι παρομοίας φύσεως ἐπιγραφαὶ πόλεων ἢ δήμων, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ἀπειραρίθμους τῶν ἱερῶν χρημάτων τοῦ Παρθενῶνος, ἐπὶ πλέον δὲ διότι θαυμασῶς διατηροῦνται καὶ ἡ νέα στήλη καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς γράμματα.

Κεχαραγμένη ἐπὶ ὀρθογωνίου στήλης ἐκ Πεντελησίου μαρμάρου — διαστ: ὕψ. 1.055, πλάτ. 0,31 καὶ πᾶχ. 0,055 — ἄνευ οἰουδήποτε κόσμου, ἡ νέα ἐπιγραφή σύγκειται ἐκ πέντε διακεκριμένων ἀναγραφῶν εἰς Ἀττικὸν προευκλείδιον ἀλφάβητον γεγραμμένων. Στίχοι 38, ὕψ. γραμμάτων 0,008-0,018, διαγραμμάτιον 0,008-0,022 καὶ διάστιχον 0,005-0,015.

Ἡ ὀπισθία ὄψις τῆς πλακὸς ἔχει ὁμαλῶς πελεκηθῆ. Ἡ ἐπιγραφή αὕτη εὐρέθη πρὸ τετραετίας εἰς τὸν Προσφυγικὸν Συνοικισμὸν Ὁρωποῦ, κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ ἀρχαιοπώλου κ. Γιαννοπούλου, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἐπωλήθη εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς Ὑπουργεῖον.

Ἐξετάζοντες τὸν τρόπον τῆς γραφῆς καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων πειθόμεθα ἀμέσως ὅτι οἱ χαράξαντες τὴν ἐπιγραφὴν εἶναι δύο ἢ καὶ περισσότεροι· ἄλλος δὴλον ὅτι ὁ τεχνίτης τῆς πρώτης ἀναγραφῆς καὶ ἄλλοι τῶν ὑπολοίπων ἢ καὶ ἄλλος, ἐπειδὴ ὁμοιάζουσιν ἀλλήλαις.

Τὸ ὅλον αὐτῆς ἐχαράχθη ἐπὶ τῆς πλακὸς μετρίως βαθέως καὶ ἐπιμελῶς. Τὰ γράμματα τῆς πρώτης ἀναγραφῆς εἶναι κατὰ πολὺ μεγαλύτερα καὶ ἀραιότερα συγκρινόμενα πρὸς τὰ τῶν λοιπῶν, ἅτινα ὅμως πάλιν διὰ τὸ εὐδιάκριτον αὐτῶν, ἦσαν κεχρωματισμένα δι' ἐρυθροῦ χρώματος, ὅπερ καὶ νῦν καλῶς διατηρεῖται εἰς ὅλας τὰς σειράς.

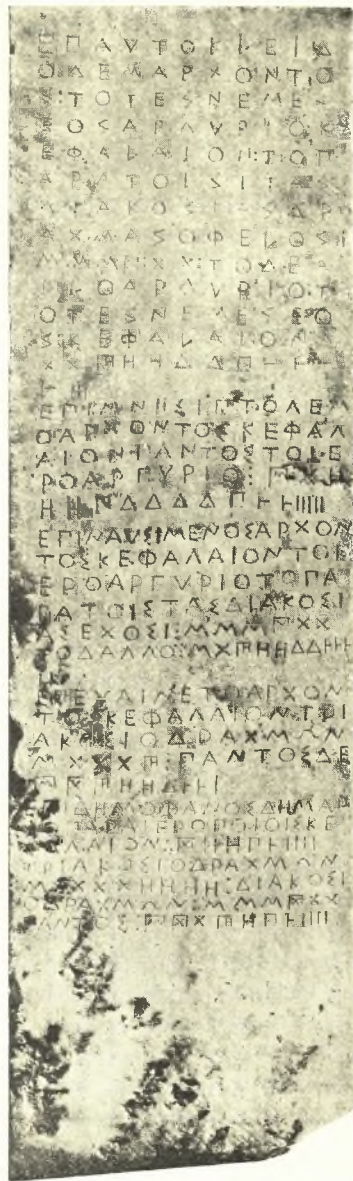
Τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχοντος τῆς τρίτης ἀναγραφῆς εἶναι κεχαραγμένον εἰς βαθυτέραν ἐπιφάνειαν, ἅπασ δ' ὁ στίχος οὐχὶ εἰς εὐθείαν γραμμὴν. Τοῦτο, ὀφειλόμενον προφανέστατα εἰς ἐπανόρθωσιν τοῦ ἀρχικῶς ἐσφαλμένως γραφέντος, ἐγένετο ἴσως ἀφορμὴ νὰ ἐγκαταλειφθῆ καὶ τὸ στοιχηδὸν τῆς γραφῆς, τὸ ὁποῖον θαυμάσια μέχρις αὐτοῦ τηρεῖται¹.

Στίχ. 1. ΕΠΑΝΤΟΚΛΕΙΔΟΔΕΜΑΡΧΟΝΤΟΣ. Τὸ ὄνομα Αὐτοκλείδης κατὰ τὴν Ε' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδα ὡς καὶ τὰ τῶν ἄλλων μνημονευομένων ἀρχόντων καὶ δημάρχων ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ὀνόματα ἦτοι Μνησιπτόλεμος, Ναυσιμένης, Εὐαίνετος καὶ Δημοφάνης τὸ πρῶτον ἐμφανίζονται ἐνταῦθα. Ἐπειδὴ δὲ ἀττικοὶ ἀρχοντες ὑπὸ τὰ ὀνόματα Μνησιπτόλεμος, Ναυσιμόνης καὶ Εὐαίνετος, κατὰ τὴν προαναφερθεῖσαν ἑκατονταετηρίδα δὲν ὑπάρχουσιν, εἴμεθα τῆς γνώμης, ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τοπικῶν (δημοτικῶν) ἀρχόντων, χρησιμοποιούντων ὅτε μὲν τὸν τοῦ ἀρχοντος, ὅτε δὲ τὸν τοῦ δημάρχου τίτλον. (Ἐπειδὴ ὁ δῆμος ἦτο τμήμα τῆς πόλεως ὁ δήμαρχος εἶχε καὶ δημόσια καὶ δημοτικὰ καθήκοντα· ἦτο καὶ δημόσιος ἀρχων ἀλλὰ καὶ ἀρχων τοῦ δήμου. G. Gilbert Ἐγχειρίδιον ἀρχαιολογίας 1897, σελ. 253.)

¹ Τὸ ἐπὶ πλέον I τῆς ὀγδῆς σειρᾶς δὲν ἔχει σημασίαν, τὸ μὲν διότι ὡς τοιοῦτον καὶ εἰς ἄλλας ὁμοίας ἐπιγραφὰς

δὲν κατέχει ἰδιαιτέραν θέσιν γράμματος, τὸ δὲ διότι μετὰ τὸ ΟΦΕΛΟΣI ἀκολουθεῖ ἀριθμὸς.

Στίχ. 3-5. ΤΟΤΕΣΝΕΜΕΣΕΟΣ. Πρόκειται περὶ τοῦ νεωτέρου ἱεροῦ τῆς Ῥαμνουσίας Νεμέσεως τοῦ Ε΄ π.Χρ. αἰῶνος, ὅπερ κατέστησε περιώνυμον καὶ τὸν δῆμον Ῥαμνοῦντα.

Εἰκ. 1. Ἀναγραφή τῶν ἱερῶν χορημάτων τοῦ ἱεροῦ τῆς Ῥαμνουσίας Νεμέσεως.

Ε Π Α Ν Τ Ο Κ Λ Ε Ι Δ
 Ο Δ Ε Μ Α Ρ Χ Ο Ν Τ Ο
 Σ : Τ Ο Τ Ε Σ Ν Ε Μ Ε Σ
 Ε Ο Σ Α Ρ Λ Υ Ρ Ι Ο : Κ
 5 Ε Φ Α Κ Α Ι Ο Ν : Τ Ο Π
 Α Ρ Α Τ Ο Ι Σ Ι Τ Α Σ
 Δ Ι Α Κ Ο Σ Ι Α Σ Δ Ρ
 Α Χ Μ Α Σ Ο Φ Ε Λ Ο Σ Ι
 Μ Μ Μ ρ : Χ Χ : Τ Ο Δ Ε Α
 10 Λ Λ Ο Α Ρ Λ Υ Ρ Ι Ο : Τ
 Ο Τ Ε Σ Ν Ε Μ Ε Σ Ε Ο
 Σ : Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν : Μ
 Χ Χ ρ Η Η Δ Δ Π ρ ρ ρ
 ρ ρ ρ
 15 Ε Π Ι Μ Ν Η Ξ Ι Π Τ Ο Λ Ε Μ
 Ο Α Ρ Χ Ο Ν Τ Ο Ξ Κ Ε Φ Α Λ
 Α Ι Ο Ν Π Α Ν Τ Ο Ξ Τ Ο Ι Ε
 Ρ Ο Α Ρ Γ Υ Ρ Ι Ο : ρ Χ Η
 Η Η Π Δ Δ Δ Δ Π ρ ρ ρ ρ ρ
 20 Ε Π Ι Ν Α Ν Ξ Ι Μ Ε Ν Ο Ξ Α Ρ Χ Ο Ν
 Τ Ο Ξ Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Τ Ο Ι
 Ε Ρ Ο Α Ρ Γ Υ Ρ Ι Ο Τ Ο Π Α
 Ρ Α Τ Ο Ι Ξ Τ Α Ξ Δ Ι Α Κ Ο Ξ Ι
 Α Ξ Ε Χ Ο Ξ Ι : Μ Μ Μ ρ Χ Χ
 25 Τ Ο Δ Ε Α Λ Λ Ο : Μ Χ ρ Η Η Δ Δ ρ ρ ρ
 ρ ρ ρ
 Ε Π Ε Ν Α Ι Ν Ε Τ Ο Α Ρ Χ Ο Ν
 Τ Ο Ξ Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Τ Ρ Ι
 Α Κ Ο Ξ Ι Ο Δ Ρ Α Χ Μ Ω Ν
 30 Μ Χ Χ Χ ρ : Π Α Ν Τ Ο Ξ Δ Ε
 ρ ρ ρ ρ Η Η Δ ρ ρ ρ
 Ε Π Ι Δ Η Μ Ο Φ Α Ν Ο Ξ Δ Η Μ Α Ρ
 Χ Ο Π Α Ρ Α Ι Ε Ρ Ο Π Ο Ι Ο Ι Ξ Κ Ε
 Φ Α Λ Α Ι Ο Ν : ρ Η Η Π ρ ρ ρ ρ
 35 Τ Ρ Ι Α Κ Ο Ξ Ι Ο Δ Ρ Α Χ Μ Ω Ν
 Μ Χ Χ Χ Χ Η Η Η Η : Δ Ι Α Κ Ο Ξ Ι
 Ο Δ Ρ Α Χ Μ Ω Ν : Μ Μ Μ ρ Χ Χ
 Π Α Ν Τ Ο Ξ : ρ ρ ρ Χ ρ Η Η Π ρ ρ ρ

ΑΡΛΥΡΙΟΚΕΦΑΛΑΙΟΝ. Ἐν στίχοις: 9-10 ΤΟΔΕΑΛΛΟΑΡΛΥΡΙΟ... 16-18 ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΑΝΤΟΞΤΟΙΕΡΟΑΡΓΥΡΙΟ.. 25 ΤΟΔΕΑΛΛΟ.. 30 καὶ 38 ΠΑΝΤΟΞ 33 ΠΑΡΑ ΙΕΡΟΠΟΙΟΙΞ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ. Βλ. Ditt². «Τοῦ δὲ ἱεροῦ ἀργυρίου» 42¹¹⁵. «Ἱεροποιοὶ ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἀργυρίου», 1024¹⁸. «Κεφάλαιον ἀργυρίου σύμπαν» 99.109⁴⁰, 334¹⁰. «Ἄπαν τὸ ἀργύριον» 955²⁵.

Ἡ στίξις εἰς τὴν πρώτην καὶ πέμπτην ἀναγραφὴν γίνεται διὰ δύο ἐπαλλήλων τελειῶν, εἰς δὲ τὰς λοιπὰς διὰ τριῶν καὶ τιθεμένη διαιρεῖ κυρίως τοὺς ἀριθμούς. Εἰς τὸν 9, 10 καὶ 12 στίχον ἐτέθη κατὰ λάθος.

Στίχ. 6-8 ΤΟΙΣΙΤΑΣΔΙΑΚΟΣΙΑΣΔΡΑΧΜΑΣΟΦΕΛΟΣΙ. ΤΟΙΣΙ. Ἡ κατάληξις ΟΙΣ καὶ ΟΙΣΙ κυμαίνεται μεταξύ τοῦ 500 καὶ 444 π. Χρ. Πάντως ἀπὸ τοῦ 444 π. Χρ. ἐκνικᾷ ἡ κατάληξις οἰς. Βλ. Meisterhans Grammatik der attischen Inschriften³ σ. 126.

Ὡς μὴ κατανομαζόμενοι οἱ ὀφείλοντες τὰς διακοσίας δραχμὰς παραμένουσι μὲν ἄγνωστοι, βέβαιον ὅμως εἶναι πρῶτον μὲν ὅτι περὶ τῶν ἰδίων ὁ λόγος κατωτέρω ἐν στίχοις: 23-24 ΤΟΙΞΤΑΞΔΙΑΚΟΞΙΑΞΕΧΟΞΙ. . καὶ 36-37 ΔΙΑΚΟΞΙΟΔΡΑΧΜΩΝ· δεύτερον δ' ὅτι ἔχουσι σχέσιν τινὰ μετὰ τῶν ἀναφερομένων ἐν στίχοις 28-29 καὶ 35 ΤΡΙΑΚΟΞΙΟΔΡΑΧΜΩΝ.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ περιουσία τῶν ἱερῶν ἐν ἐμπολέμῳ μὲν καταστᾶσει διετίθετο ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τοῦ στρατοῦ, ἐν καιρῷ δ' εἰρήνης ἐδίδοτο ὑπὸ τύπον δανείων διὰ διαφόρους κοινωνικὰς ἀνάγκας, δημοσίας οἰκοδομὰς καὶ δὴ ἱεράς, ὡς δὲ ἀναφέρει ὁ G. Busolt ἐν Griech. Staatskunde I, 1920 σ. 621 καὶ εἰς φερεγγύους ιδιώτας ἐπὶ τόκῳ.

Ἐνταῦθα λοιπὸν πρόκειται πάντως περὶ τοῦ τελευταίου δηλ. περὶ δανείων γενομένων εἰς ιδιώτας, ὧν εἷς τινὰς μὲν ἐδάνεισε διακοσίας δραχμὰς εἰς ἄλλους δὲ τριακοσίας. Καὶ οἱ μὲν πρῶτοι εἶναι οἱ τὰς διακοσίας δραχμὰς ΟΦΕΛΟΣΙ ἢ ΕΧΟΣΙ ἢ ἡ κατηγορία τῶν διακοσιοδράχμων, οἱ δ' ἄλλοι ἢ τῶν τριακοσιοδράχμων.

Ἐκ τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς γνωρίζομεν λοιπὸν, ὅτι ἡ περιουσία τῆς Ῥαμνουσίας Νεμέσεως ἀποτελουμένη τὸ μὲν ἐκ τοῦ ἀποθεματικοῦ ἦτοί τοῦ ἐν αὐτῇ κατατεθειμένου κεφαλαίου, ὅπερ δηλοῦται διὰ τῶν «τὸ δ' ἄλλο ἀργύριον» ἢ «τὸ δὲ ἄλλο» ἢ πληρέστερον «παρ' ἱεροποιοῖς κεφάλαιον», τὸ δὲ ἐκ τῶν ἐκκρεμῶν δανείων, εἶχε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὡς ἑξῆς:

— Ἐπ' Αὐτοκλείδου δημαρχοῦντος:
37.000 εἰς δάνεια διακοσιοδράχμων
12.729 καὶ 2 ὀβολοὺς ἀποθεματικόν.

— Ἐπὶ Μνησιπτολέμου ἄρχοντος:
51.397 καὶ 5 ὀβολοὺς ἀποθεματικόν.

— Ἐπὶ Ναυσιμένους ἄρχοντος:
37.000 εἰς δάνεια διακοσιοδράχμων
11.723 καὶ 2 ὀβολοὺς ἀποθεματικόν.

— Ἐπ' Εὐαινέτου ἄρχοντος:
13.500 εἰς δάνεια τριακοσιοδράχμων
55.712 καὶ 1 ὀβόλον εἰς δάνεια καὶ ἀποθεματικόν.

— Ἐπὶ Δημοφάνους δημάρχου:
5.206 καὶ 4 ὀβολοὺς ἀποθεματικόν,
14.400 εἰς δάνεια τριακοσιοδράχμων
37.000 εἰς δάνεια διακοσιοδράχμων
56.606 καὶ 4 ὀβολοὺς εἰς δάνεια καὶ ἀποθεματικόν.

Παρατηροῦντες καὶ συγκρίνοντας τὰ ποσὰ τῶν διαφορῶν ἀναγραφῶν συμπεραίνομεν, ὅτι ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τὰ δάνεια μόνον καὶ τὸ ἐξ οὗ ἐλήφθησαν ταῦτα κεφάλαιον σημειοῦνται, οὐχὶ δὲ γενικῶς τὸ «δοῦναι» καὶ «λαβεῖν», ὅπερ καταφαίνεται ἐκ τῆς τρίτης ἀναγραφῆς, ἔνθα ἡ παρουσιαζομένη ἐλάττωσις τῶν ἱερῶν χρημάτων κατὰ (51.397 καὶ 5 ὀβ. — 37.000

+ 11.723 καὶ 2 ὀβ.) δύο χιλιάδας ἑξακοσίας ἑβδομήκοντα τέσσαρας δραχμὰς καὶ 3 ὀβολοὺς δὲν ἀναφέρεται ποῦ ὀφείλεται.

Ἐὰν τὸ ἀνωτέρω δὲν συνέβαινε θὰ ἦτο εὐκόλος ὁ καθορισμὸς ἢ τοῦ τόκου τῶν γενομένων δανείων (οἱ ἀναγραφόμενοι ὀβολοὶ ὀφείλονται προφανῶς εἰς τὸ ἔντοκον τῶν δανείων) ἢ τὸ ἂν αἱ ἀναγραφαὶ ἐγένοντο κατ' ἔτος ἢ μή.

Ἄν καὶ ἔχομεν τόσους ἄρχοντας καὶ δημάρχους, ἐκ τῶν ὁποίων συνήθως χρονολογούνται αἱ δημόσιαι πράξεις, δὲν εἴμεθα δυστυχῶς εἰς θέσιν νὰ ὀρίσωμεν ἀκριβῶς τὸν χρόνον τῆς χαράξεως τῆς ἐπιγραφῆς, διότι, ὡς καὶ ἐν ταῖς παρατηρήσεσιν ἡμῶν (στίχ. 1-2) λέγομεν, πρόκειται γενικῶς περὶ ἀρχόντων δημοτικῶν, τὸ πρῶτον ὡς τοιούτων ἑνταῦθα ἀναφερομένων καὶ ἀγνώστων ὅπως ἄλλοθεν.

Λαμβάνοντες ὅμως ὑπ' ὄψιν τὸ σχῆμα κυρίως τῶν γραμμάτων καὶ τὴν τηρουμένην ὀρθογραφίαν (βλ. ΤΟΙΣΙ) δυνάμεθα ἕνεκα καὶ τῆς ὑφισταμένης χρονολογικῆς τινος σχέσεως μεταξὺ τῶν πέντε ἀναγραφῶν νὰ εἴπωμεν μετὰ βεβαιότητος, ὅτι ἡ ὅλη ἐπιγραφή εἶναι τῶν ἀρχῶν τοῦ β' ἡμῖσεος τῆς Ε' π.Χρ. ἑκατονταετηρίδος.

Καθ' ὅλην τὴν πρώτην ἀναγραφὴν ἔχομεν τὸ τρισκελὲς ζ ὅπερ εἶναι πλέον βέβαιον ὅτι δὲν ἀπαντᾷ εἰς ἐπιγραφὰς νεωτέρας τοῦ 449-446. Ἐπομένως αὕτη ἄγνωστον πότε ἀκριβῶς ἐγράφη, δὲν εἶναι δὲ νεωτέρα τοῦ 446 π.Χρ. Ποία δ' ἢ χρονολογικὴ σχέσις ταύτης πρὸς τὰς ὑπολοίπους ἀναγραφὰς; Αὕτη ἐξαρτᾶται πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ χρόνου τῆς ἐν τῇ ἀρχῇ παραμονῆς τῶν δημάρχων, δεύτερον δὲ ἐκ τῆς ὑποχρεώσεως, ἣν θὰ εἶχον οἱ διαχειριζόμενοι τὴν ἱερὰν περιουσίαν τῆς καθ' ὠρισμένον χρόνον — κατ' ἔτος ἢ καὶ περισσότερον — ἀναγραφῆς αὐτῆς.

Ὁ Gilbert λέγει ἔ.ἀ. σ. 253 ὅτι «ὁ προϊστάμενος ἐκάστου δήμου δήμαρχος, ἐκκληροῦτο ἴσως κατ' ἔτος». Ὁ Haussoullier *La vie municipale en Attique* σ. 28 στηριζόμενος εἰς τὰ ἀναφερόμενα ἐν IG II² 1183, 18 καὶ 26 «ὁ νέος δήμαρχος» «ὁ περυσινὸς δήμαρχος» καὶ IG II² 1199, 15-16 «τὸν δήμαρχον τὸν μετὰ Νέαιχμον ἄρχοντα» λέγει «καθὼς γνωρίζομεν θετικῶς ὠνομάζετο δι' ἕν ἔτος». Τέλος δ' ὁ Schoeffler Pauly-Wissowa *Real. Encycl.* 4, σ. 2706 παραδέχεται ὅτι ὁ δήμαρχος ἐξελέγετο δι' ἕν ἔτος, τὸ ὅποιον συνέπιπτε μὲ τὸ ἔτος τοῦ ἄρχοντος — CIA IV₂, 447 c. πρβ. II 581 «κατασταθεὶς δήμαρχος εἰς τὸν ἐπὶ Πέλοπος ἄρχοντος ἐνιαυτὸν» — δι' ὃ καὶ τὸ ὄνομά του χρησιμοποιεῖται παρὰ τὸ τοῦ ἄρχοντος πρὸς χρονολόγησιν ἐν τοῖς ψηφίσμασι τῶν δήμων.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω, θεωροῦντες δηλ. βέβαιον τὸ ἐνιαύσιον τῆς διαδοχῆς τῶν δημάρχων, ἂν μὲν παραδεχθῶμεν τὴν συνήθειαν τῆς κατ' ἔτος καταγραφῆς τῶν χρημάτων τοῦ ἱεροῦ, ἢ δευτέρα ἀναγραφή δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ εἶναι τοῦ 445, ἢ τρίτη τοῦ 444, ἢ τετάρτη τοῦ 443 καὶ ἢ τελευταία τοῦ 442 π.Χρ., ἂν δ' ὅτι οὐχὶ ἐτησίως ἀλλ' ἀναλόγως τῶν παρουσιαζομένων ἀναγκῶν ἐγένετο ἢ καταχώρισις, τότε δυνάμεθα νὰ κατέλθωμεν ἀκόμη πέντε ἢ δέκα ἔτη, ὅπερ ἐπιτρέπει καὶ τὸ εἶδος τῆς γραφῆς.

Εἰς τοὺς χρόνους ὅμως τούτους (περὶ τὸ 435/4 π.Χρ.) εὕρισκόμενοι, θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι ὁ θησαυρὸς τῆς Νεμέσεως δὲν φαίνεται νὰ ὑπέστη τὸν ἔλεγχον τῆς κατασταθείσης ἀρχῆς τῶν ταμιῶν τῶν ἄλλων θεῶν — IG I² 91-92 — καὶ ὅτι ἐν IG I², 310.324 δὲν γίνεται μνεία, οὔτε μάλιστα εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Merritt ἐσχάτως

ἀνευρεθέντα ἕτερα ἕξ εἰς αὐτὴν ἀνήκοντα τεμάχια τοῦ ἱεροῦ τούτου. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω δύναται νὰ λεχθῆι μέχρι σήμερον ὅτι οἱ 'Ραμνούσιοι, στηριζόμενοι προφανῶς εἰς τὴν ἰσχυρὰν θέσιν τῆς πόλεως αὐτῶν, καὶ οὐδένα κίνδυνον αἰσθανόμενοι διὰ τὸν θησαυρὸν τῶν δὲν ἐδέχθησαν νὰ τοποθετηθῆι οὗτος εἰς τὴν 'Ακρόπολιν μετὰ τῶν χρημάτων τῶν ἄλλων θεῶν, ἀλλ' ἐκράτησαν αὐτὸν ἰδιαιτέρως.

ΦΟΙΒΟΣ Δ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΛΟΣ

ΤΟ ΨΗΦΙΔΩΤΟΝ ΤΗΣ ΠΛΑΤΥΤΕΡΑΣ ΕΝ ΤΗ ΜΟΝΗ ΔΑΦΝΙΟΥ

ΥΠΟ ΑΝΔΡΕΟΥ ΞΥΓΓΟΠΟΥΛΟΥ

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀνασκαφικῶν ἐρευνῶν καὶ τῶν ἐργασιῶν καθαρισμοῦ καὶ συντηρήσεως, τῶν γενομένων ἐν τῇ Μονῇ Δαφνίου δαπάναις τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, ἀπεκαλύψαμεν τὴν 13^{ην} Ἰουνίου 1935 τὴν ψηφιδωτὴν παράστασιν τῆς Θεοτόκου Πλατυτέρας, ἣτις εὐρίσκειται εἰς τὴν κόγχην τοῦ Ἱεροῦ Βήματος.

Ἡ νεωτέρα ἱστορία τοῦ ψηφιδωτοῦ τούτου, μέχρι τῆς ὑφ' ἡμῶν ἀποκαλύψεως αὐτοῦ, εἶναι ἐν συνόψει ἡ ἑξῆς:

Ἡ βραδεῖα καταστροφή τῆς εἰκόνης προῆλθε κυρίως ἐκ μεγάλης κατακορύφου ρωγμῆς, γενομένης εἰς τὸ μέσον τοῦ τεταρτοσφαιρίου τῆς ἀψίδος, τὸ ὁποῖον οὕτω ἐχωρίσθη εἰς δύο τμήματα¹. Λόγῳ τῆς ρωγμῆς ταύτης τὸ μέσον τῆς παραστάσεως ἤρχισε καταπίπτον.

Ἡ καταστροφή τοῦ ψηφιδωτοῦ εἶχεν ἀρχίσει πρὸ τοῦ 1882, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο διεσφίζετο ἀκόμη τὸ πλεῖστον μέρος τῆς κεφαλῆς τῆς Θεοτόκου. Τότε ἐσχεδιάσθη ἡ παράστασις ὑπὸ τοῦ ζωγράφου Ἐμμ. Λαμπάκη². Τὸ σχέδιον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον σήμερον θὰ ἦτο ἐξόχως πολῦτιμον, οὔτε ποτὲ ἐδημοσιεύθη, οὔτε εἶναι γνωστὸν τί ἀπέγινε. Κατὰ τὸν χειμῶνα 1884-85 τὸ ἄνω μέρος τῆς παραστάσεως κατέπεσεν³, οὕτω δὲ ἀπωλέσθη ἡ κεφαλὴ τῆς Θεοτόκου μετὰ τῶν ὠμων καὶ μέρους τοῦ στήθους, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἰησοῦ ὡς καὶ ἡ δεξιὰ αὐτοῦ χεῖρ. Ποία ἡ τότε κατάστασις τοῦ ψηφιδωτοῦ δεικνύει ἡ ὀλίγον ἀργότερον ληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ G. Millet φωτογραφία, ἣν παραθέτομεν κατωτέρω. (εἰκ. 3)⁴.

¹ Ἡ ρωγμὴ αὕτη, ἣτις ἐγένετο πρὸ τοῦ 1882, διακρίνεται εἰς τὴν φωτογραφίαν τὴν ληφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ G. Millet. Βλ. εἰκ. 3. Πρβ. σ. 132 σημ. 4.

² Γ. Λαμπάκη Χριστιανικὴ ἀρχαιολογία τῆς Μονῆς Δαφνίου, Ἀθῆναι, 1889, 136. Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας Δελτ. Β', 66.

³ Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας Δελτίον Α', 21 (Ἐκθεσις Βρούτου, Ζέξου καὶ Λαμπάκη κατὰ Ἰούνιον 1885). Λαμπάκη Χριστιανικὴ ἀρχαιολογία Μονῆς Δαφνίου, 136. Φαίνεται ὅτι ἡ πῶσις τοῦ ἄνω μέρους τῆς συνθέσεως εἶχεν ἀρχίσει ἐνωρίτερον, διότι ὁ Λαμπάκης, γράφων ἐν τῇ Ἐβδομάδι τῆς 19ης Αὐγούστου 1884, σ. 193, ὁμιλεῖ περὶ τῶν

«ἱερῶν μορφῶν», τῆς Θεοτόκου δηλαδὴ καὶ τοῦ Ἰησοῦ, ὡς μὴ ὑπαρχουσῶν πλέον. Εἶναι πιθανὸν ὅτι ἡ ἀρξαμένη καταστροφή τοῦ ἄνω μέρους τῆς συνθέσεως συνετελέσθη κατὰ τοὺς χειμερινούς μῆνας 1884-85.

⁴ Ἡ φωτογραφία ἐλήφθη περὶ τὸ ἔτος 1892-93. Πρβ. G. Millet La collection chrétienne et byzantine des Hautes Études, Paris, 1903, σ. 70, ἀριθ. C. 1343. Ἡ αὕτη φωτογραφία ἐδημοσιεύθη καὶ ὑπὸ E. Diez-O. Demus Byzantine Mosaics in Greece: Daphni and Hosios Lucas, Cambridge Massachusetts, 1931, εἰκ. 74. Σχέδιον τῆς παραστάσεως παρέχει καὶ ὁ G. Millet Le monastère de Daphni, Paris, 1899, σ. 109, εἰκ. 50.